

ONAGY ZOLTÁN

Ggrádéi hajnalok Zalánnal

ÖTVEN ÉS HATVAN KÖZT

Zalán Tibor hatvan éves 2014. augusztus 27-én. Költő, író, drámaíró, dalszövegíró, pedagógus, dramaturg. Legújabb kötetei: Fáradt Kadenciák (vers, 2012); Holdfénytől megvakult kutya; (vers, 2013); Papírváros (letarolva, három, regény, 2013). Arctalan nemzedék (esszék, kritikák). Az életinterjú-részlet a pálya hozzánk legközelebbi szakaszáról kérdezi a Zalánt, a műfaji sokszínűségéről és arról, „hogyan válik el, szálazódik szét a legenda és a valóság?”

'04-'14. – „REGÉNYEK”, „MESÉK”, „ESSZÉK”, „DALOK” „DRÁMÁK”

Könnyen, szinte irigylésre méltó könnyedén közlekedsz a költészet valamennyi testvérpályáján. A politika ezt nevezné egészpályás letámadásnak. Az élet bizonyos események, történések nem férnek el a költészet címszó alatt. Ezt a kor hozta, nyilván. A lányaid születésével kidugta fejét HI-SZEN, a guruló madár. A következő években még két Bongóc mesekönyv. De nem csak, jut eszembe, hanem a szemed továbbra is rajta tartod a mesefelhozatalon, hiszen hosszú éveken át meserecenziókat írsz az Új Könyvpiacnak, ismerőseim nagy része útmutatásaid alapján választanak könyvet aktuális kisgyerekeiknek.

A lányaim születésével megváltozott a viszonyom a gyermekköltészethez. Addig nem nagyon érdekelt, ami érthető is, fiatal voltam, nagy dolgok izgattak, nem kis szöszögések, ritmikai játékok, a világot akartam megváltani, nem kis csúszómászóknak gügyögni a versekben. A sors úgy hozta, hogy sokat kellett törődnöm – hála istennek és köszönet ezért, így visszanézve – a két lányommal. Feleségem üzletkötő, sokat utazott, gyakran volt távol a családtól, így az esti mesélések rendre nekem jutottak. Meséltem is Sárának és Juditnak derekasan, kivégeztük az összes Grimmet, az összes Andersent, az összes Haufot, az összes Benedek Eleket, a hetvenhét és az összes magyar népmesét... Kivégeztünk mindent, amit kivégezni tudtunk, és akkor felmerült a két lányban, hogy én találjak ki új mesét számukra, ráadásul folytatásos mesét, hiszen azért vagyok író. Nagyot sóhajtottam, és beleálltam, estéről estére saját meséket találtam ki a szórakoztatásukra egy molnárról és a szamaráról. Ezek a mesék sohasem jelentek meg nyomtatásban, ezeket a meséket nem írtam le és nem is fogom, úgy gondolom, ezek annyira az övéké voltak, hogy a legtisztább, ha ők őrzik meg a lelkükben a régi kis ostobácska történeteket, amelyeken annyit nevtünk elalvás előtt a gyerekszobában. Judit talán meg sem volt még, amikor egy szigligeti kéthetes tartózkodásom alatt megírtam a HI-SZEN, a guruló madarat. Sárának az volt a kérése, hogy olyan állatkáról írjak neki mesét, amelyről még soha senki sem írt ezen a világon. Kitaláltam tehát egy nemlétező állatkát, a guruló madarat. Nincs szárnya, nem tud repülni, tolla is csak egyetlen van, viszont nagyon okos(kodó, mint minden kisgyerek, és több millió éves madár bébi), aki a jégpacsirta dalán fel tud emelkedni a magasba, és le tud esni onnan, amikor a pacsirta megsértődik – örökké vitatkoznak – és elhallgat. Pikareszk szerkezetre

ültettem rá tehát az egyes meséket, így a laza szerkezet ellenére mégiscsak regénynek tűnik a munka. A könyv beütött, játszották színházban, négy rádiójáték-változata volt, több kiadást megért. Aztán, a mások meséi olvasásakor, rádöbbsentem valami végtelen igazságtalanságra. A mesékben a hősök szinte kivétel nélkül mindig hímneműek, fiúk, királyfiak vagy kondáslegények, a lányoknak – herceg- és királykisasszonyoknak – pedig rendre csak passzív szerep jut, mulyák és gyámoltalanok. Nekem meg volt két lányom, okos, ügyes, talpraesett, tettere kész! Elhatároztam, hogy igazságot szolgáltatok nekik. Hozzáfogtam tehát a Királylányok könyvéhez, amely egy király negyven talpraesett lányáról szól, ők az igazi aktív hősei az egyes meséknek, harcolnak, vívnak, lovagolnak, megmentik a pipogya királyfikát, bamba kondáslegényeket a sárkányoktól, boszorkányoktól, olykor önmaguktól. Ez a könyv is több kiadást megért, aminek szintén örülni tudtam. Aztán egy komolyabb témával kísérleteztem, nagyobbaknak szánva a könyvet. A Kaland a nagy Családerdőben történet eredetileg hangjátéknak készült, el is hangzott a rádióban, később írtam át mesekönyvvé – ami régi gyakorlat volt nálam, a mesekönyveimet is gyakran írtam át hangjátékokká –, és egy irodalmunkban ritka problémát próbáltam meg benne félig mesés, félig reális környezetbe helyezve feldolgozni. Ez pedig a gyermekotthonos gyerekek élete, szeretethiánya, családhiánya, élethiánya... Szomorú könyv, de szép és biztató a vége. Hazudni nem tudtam, de kétségbeesésben sem hagyhattam a gyerekeket. Kiadtam még egy gyerekvers-kötetet Mi kerül a vászonra címmel, szépen elfogyott. Ja, és még megjelent és listákat vezetett – meglepetésemre és őszinte meglegedettségemre – A rettentő görög vitéz című gyermekdarabom könyvváltozata; az előadást még ma is játsszák a Stúdió K színházban. Úgy hittem, már soha nem térek vissza a gyermekversekhez. Hamarosan azonban unokával örvendeztet meg a nagyobbik lányom, tehát ismét lesz kinek írnom a gyerekverseket, és ahogy ismerem magam, nem adom alább egy vastag kötetnél.

Ami a gyermekkönyv-kritikákat illeti, nagy-nagy lelkesedéssel és szívvel írtam őket a Könyvvilágnak – Új Könyvpiac akkor még nem volt –, Zentai Péter, a lap akkori főszerkesztője, ma a magyar könyvesek mindenható mindenese, beszélt rá, hogy vállaljam el. A gyermekkönyvekkel nem nagyon szerettem akkor (sem) foglalkozni, komolytalannak tartották az efféle foglalkozást, gyermekíró, meg a gyermekkönyvekről való beszédet is; én meg éppenséggel fontosnak tartottam. Megvallom, nagyon szerettem csinálni ezt a melót. Nem is kritikák voltak a kis írások, inkább kedvcsinálók a könyvek megvásárlásához, elolvasásához. Nagyon erős és jó volt a gyermekkönyv-felhozatal abban az időben is, öröm volt szemezni a sokféle meglepetéskönyv közül. Tudok róla, hogy nagyon sokan olvasták a rovatomat – minden lapszámomban kaptam két egész oldalt, tehát négy-öt könyvet vehettem egy-egy alkalommal göröcső alá –, ez az elismerésen kívül azt is jelentette, hogy fontos szerepet vállalt a kultúra gyermekek felé közvetítésében.

Talán nem illetlenség itt egy közbevetőleges kérdéssel megtűzni a meséket. Az irodalmár ihletett állapotában ír mesét. Általában a gyerekeinek. Nem tudok róla, hogy óvónők gyerekverseket írnának, azt viszont igen, hogy szinte valamennyi Nyugat-klasszikus igen. Masszív, erős, kötelező érvényű család nélkül nem csak érvényes irodalom, de általában semmi nem születik. Te, akik züllött, kocsmás, nőfaló hírrel fejed körül, a legenda szerint végigszántod Magyarországot, (ami természetesen nem árt ismertségnek, a könyvel-

adásnak, egyebeknek), miként éled meg, hogy pelenkázol, gyereket ringatsz, meseregényt írsz, építkezel orrvérzésig? Füttyülsz rá? Létezik a látszat és a valóság, könnyedén leválasztod?

Nálam ez a két dolog soha nem találkozott össze. Tudtam, miket terjesztenek rólam, sőt, hogy miket várnak el tőlem. Mit mondjak, fiatalember voltam, még imponált is nekem, nem dolgoztam ellene. (Egyébként, ma sem.) De ezen felül nem nagyon érdekelt. Az író a legelegánsabb étteremben is megírhatja a novelláját az éhezéséről, ahogy az éhező is írhat érvényes szöveget végtelen nagy zabálásokról, nem kell hozzá sem szegénynek, sem gazdagnak lennie. Az irodalmat és a magánéletet mindig kettéválasztottam. Abban az értelemben, hogy amikor kiszabadultam otthonról, nem kellett a gyerekeimre vigyázni, vagy nem voltak családi teendőim, olyankor nagyon bele tudtam hasítani az éjszakába, akár az egymást követő éjszakákba is, és akkor olyannak láthattak, amilyenek mindig szerettek volna látni a rajongóim és az olvasóim –, de amikor hazamentem, lemállott rólam az éjszaka hercegének a maszkja, és végeztem azt, amit végezniem kellett, erősen magánemberként. Mosogattam, pelenkát vasaltam, gyereket ringattam, fürdettem, pelenkáztam, meséltem, altattam, ébresztettem, óvodába vittem, óvodából

hoztam... Ezt nagyon természetesnek tartottam akkor is, és tartanám ma is. Te mosogatsz? – kérdezte egyszer ámulva valaki, aki épp a lakásomban vendégeskedett. – Ez olyan kiábrándító. Valahogy nem tudom összeegyeztetni a verseidben megjelenő énedet ezzel a mosogató apukával. Mit mondhattam volna? Hogy az irodalom soha nem egyezik a valósággal, hogy a papíron hősök lehetségesen a világ leggyávább vagy leggyámoltalanabb emberei a valóságban? Nem tartottam szükségesnek magyarázkodni. Ahogy azóta sem. Az író élete nem feltétlenül tartozik az olvasóra, ahogy, bármilyen furcsa, az íróról kialakított kép sem tartozik az íróra. Úgy gondolom, ha már felvállaltam, hogy családban élek, törekednem kell rá, hogy ne csak teher legyek a családnak, hanem vegyem ki a részemet a közös élet nehézségeiből is. Ha kell, építkezzem, ha kell, vasaljak, gyereket ápoljak, porszívózzak, elmenjek bevásárolni. Cserében azért a család mindig kímélt, igyekezett minél kevesebb terhet rakni a vállamra a családi kötelemekből, amikor pedig a lányaim már nagyobbacskává serdültek, sok mindent elvégeztek helyettem az otthoni munkákból. Az ember a privát szférájában nem író, én a gyerekeimnek nem művész úr vagyok, a feleségemnek nem a híres író, meg is bolondulnék, ha így lenne. Ugyanolyan ember vagyok, mint ők, sőt, erősen ügyelnem kell arra, hogy magamban ne alakuljon ki az a tévképzet, hogy amit én csinálok, az fontosabb az övéknél, tehát ennek alapján mindenféle felmentésre és mentességre tartsak igényt a közös vállalkásoknál.

A kritikákról, a kritikaírásról az olvasó azt gondolná, az írói-szerkesztői lét egyszerű mellékterméke, pedig szó nincs erről. Ugyanolyan fontos mellékvágány, mint valamennyi

testvérpálya, ráadásul sokkal kényesebb és veszélyesebb, mert itt a legkönnyebb ellenségekre szert tenni. Író-barátaink ugyanis elvárnák, el is várják, hogy műviük legyen az egyszerű csoda. Évekig parádés esszé-kritikákat írsz (ez a Szivárvány ideje, vagy máskor és máshová is?), aztán vége. Létezik alapos ideológiai megfontolás, vagy csak belefáradtál, eluntad, vagy nem olvasol kortársakat?

Erre a sokféle kérdésre, természetesen, sokféle válasz létezik. De lássuk előbb, miről is beszélünk. A Kortárshoz kerülésem időszakában nagyon sok kritikát, esszét írtam, mégpedig két helyre: a Szombathelyen megjelenő, Pete György szerkesztette Életünkbe, illetve az Élet és Irodalomba. Előzőben elsősorban nyugati, illetve határon túli könyvekről írtam – legtöbbször recenziós méretekben – kritikákat, amelyek, a könyvek Magyarországon nagyrészt beszerezhetetlenségük okán, egyben könyvismertetések is voltak. Az ÉS-ben pedig rendszeresen akár egész kolumnás írásokat is eleresztettem azokról a könyvekről, amelyek érdekeltek, vagy amelyek éppen érdekelték a szerkesztőséget. Nem tartottam mellékvágánynak a kritikaírást, ellenkezőleg, az agy pengézésének tartottam egy másik aggyal, avagy másik agyakkal. Nagyon kemény dolgokat is képes voltam leírni és kijelenteni, és akkor eszembe sem jutott, ahogy szerkesztés közben sem soha, hogy mennyi haragost, ellenséget gyűjtök össze magam ellen, mennyi lefojtott gyűlöletet szabadítok/szabadíthatok fel akaratlanul az őszinteségemmel. A legtöbb író valóban úgy gondolja, hogy ha írnak róluk, csak a dicséret hangja illeti meg őket. A kritikaírásban nem ismertem barátot, ahogy nem ismertem ellenséget sem. Vezetett az olvasatom, az a műveltség, amennyit akkorára megszereztem magamnak, vezettek az intuícióim, és vezetett a nyelv, mert ezeket az írásokat szerettem tisztességes emberi nyelven megírni. Az Életünkben azért hagytam abba a kritikaírást, mert a nyugati könyvek – a határon túliakkal egyetemben – a rendszerváltozás után már szabadon jutottak be az országba, tehát mindenki hozzá juthatott az őt érdeklő alkotáshoz – nem volt szükség az én közvetitésemre. Az ÉS-ben is változtak a szerkesztők, másfajta kritikai hangot, más megközelítéseket várt az új kritika-szerkesztő a „bedolgozóitól”, nekem meg nem volt kedvem belemenni abba a tiltóli játékba, hogy mit engedhetek meg magamnak kritikusként és mit nem, milyen hangon szólalhat meg a kritika és hogyan nem – ráadásul, kicsit bele is fáradtam akkorra a szinte heti penzumként felvállalt kritikaírásba. Az is lehet, a döntésemben, hogy abbahagyom a napi kritikai csuklógyakorlatozást, az is belejátszott, hogy egyre kevesebb könyv érdekel az egyre gazdagabb könyv-felhozatalból, sok minden elvonja a figyelmemet az irodalom arányainak a méregetésétől, hiszen, a kritika feladata sok egyéb mellett az lenne, hogy elhelyezze az egyes műveket a könyvtermés egészében, vagy, legalábbis a fontosabb mozgások közé helyezze azokat.

A bombaesszé az Arctalan nemzedék, 1979-ben szerintem. Érdekes, hogy ilyen korán kiszűrod, és hályogkovács módján műtöd szét a mindenkori generációs feszültségeket. A szakma sikoltozik, hogy előbb bizonyítani és teremteni kellene fiatal elvtársak, csak aztán beállni a kondér elé! Fura dolog ez, az öregek, a helyzetbe kerülő öregek mindig ugyanaz a banda, és ha ugyanaz a banda, ugyanazzal a kétségbeesett erőfeszítéssel kapaszkodik szerzett-öröklött sarzsijához, mint a zupás őrmester, aki elvárja, hogy vigyázzállásban

jelentsen neki kiskocsmá pincére, és amióta írott irodalom létezik, ugyanazokat a feszültségeket generálják. Megváltoztatható ez? Úgy tűnik, nemigen.

Az Arctalan nemzedék című esszé valóban egy hályogkovács műve volt. Nem elméleti vagy etikai megfontolásból fogtam hozzá a megírásához, hanem egy véletlen és egy felajánlás miatt. A Hungária kávéház forgójában összeakadtam a már emlegetett Pete György főszerkesztővel, aki azt kérdezte, min dolgozom éppen. Munkanélküli, kötet nélküli, pénzzel nem, csak illúziókkal rendelkező fiatal költő voltam éppen. Esszét írok, mondtam, némiképp kényeskedve, bár azt sem tudtam abban az időben még, eszik-e vagy isszák az esszét. Mi a címe, kérdezte. Arctalan nemzedék, vágtam rá, és ez egészen jól hangzott. (Ezt a szókapcsolatot az ÉS akkori főszerkesztője, Jovánovics Miklós használta az Írószövetségben egy FIJAK-ülés meghívott előadójaként, valami olyasmit mondott, hogy számára a Pardi Annát követő nemzedék (és itt Pardi Annát szemléltetőeszközként tréfásan a hóna alá kapta) számára arctalan. Innen jött az ötlet. A főszerkesztő borongósan fürkészte az arcomat, nem volt eldönthető, meg akar-e hívni egy sörre, vagy elhajt az útjából. Hány oldal lesz, kérdezte, és csak később jutott eszembe, hogy ennek a kérdésnek abszolút nincs értelme, hiszen honnan tudhatná az ember, ha egy esszé írásába belefog, hogy hány oldal lesz végül is a munka. Huszonhét, válaszoltam tettetett nyugalommal, és ma sem tudom, miért a huszonhét jutott az eszembe. És miről fog szólni az az esszé, kérdezte. Nemzedékem problémáit akarom alaposan körüljárni benne. Megvettem, mondta, és faképnél hagyott. Rohantam haza a leendő feleségem albérletébe, meztelenre vetkeztem a rettenetes nyárban a kis panelkohóban, behúztam az ánygyest a piros-fekete japán írógépbé, és felírtam a lap tetejére: Arctalan nemzedék. Így maradt ez vagy két napig. Addig csak gondolkodtam, esszéket olvastam (mégis tudnom kellett, hogyan kell esszét írni), a szerkezeten töprengtem, a szövegbe bele kerülhető anyagot válogattam. Aztán Wittgenstein számozási módszerét választva, nekiláttam a kiosztásnak. Kapott mindenki. Kaptak a könyvkiadók, a folyóiratok, az irodalompolitika, kapott az akkor még működő KISZ-KB is, de azt a részt kihúzták végül a megjelenő verzióból a megkérdésem és a beleegyezésem kivül, kapott a nemzedékem, kapott a múlt, kapott a jelen, kapott a jövő – magyarán, mindenkit lekaptam a tíz körméről. Nagy botrány kerekedett belőle, hatására az ÉS is elindított egy fiatal írók-vitát, az Életünk is közölt vitairásokat az Arctalanhoz beérkezett hozzászólásokból, forrongani kezdett a fiatal irodalom körül az irodalmi közeg. Gondolta a fene, mondhattam volna, de igyekeztem komoly maradni, és úgy viselkedni, mint aki egy komoly és – másoknak – fontosnak feltűnő esszét volt képes írni. Persze, azóta sem változott semmi. Pontosabban, persze, azóta minden megváltozott, és minden szinte az ellenkezőjébe fordult át. De ami nem tud változni, azt száz Arctalan nemzedék-esszé sem változtatja meg. Az irodalom nagy részét most is a közép-szer uralja pénz- és hatalmi-összefonódási szinten, a nemzedékek ma sem értik, csak utálják egymást, a folyóiratokban és kiadókban ma is nagy számban ülnek kedveskék és szeretők és hozzá nem értő nagyképű bölcsészek (s még jó, ha bölcsészek), akik, szerencsére, ma már nem élet-halál urai, mint 1979-ben, az esszé megjelenése idején. Mondanám, minden megváltozott, de az emberek nem változnak meg, tehát, gyakorlatilag semmi sem változik. Amúgy, ma már nem lehetne egy ilyen esszével akkora botrányt kavarni, amekkorát az Arctalan nemzedék kiobbantott a

maga korában. Ma már semmivel sem lehet jószerével botrányt kirobbantani. Ilyen értelemben szerencsém volt. Egy ország (irodalma és olvasóközönsége) olvasta és vitatta a szöveget, és hetek alatt híresebbé, vagy hírhedtebbé váltam, mintha kiadtam volna tíz zseniális verseskötetet. De ez már egy másik nóta, ezt most ne daloljuk el!

Az esszék nem túl hosszú sora amerikai körutad útikönyvével kezdődik. Az Új Forrásban közlöd sorozatban, annyira más, annyira különbözik valamennyi korábban olvasott beszámolómnál, néhol olyan keményen aláversz az amerikai magyaroknak, hogy kiemelt érdeklődéssel vártam minden hónapban, azután kötetként, bármilyen furcsa, nem találkoztam veled, pedig az az évtized még a könyvgyűjtések időszeke, mindent megvettem, jutott is rá. A „munkapad-esszét”, ha nem tévedek, nemigen követi „élet-esszé”, az irodalom térképén maradsz az Elfogult írásokkal, a Sziveri-kötettel, és nem tudom, van-e még.

Amerikába – csak a Szivárványnak köszönhetően – háromszor jutottam el. Természetesen az első utam volt a meghatározó, az utána következő kettő már csak az érzékekben történő finomítások, a látványok értelmezésében szükséges elmozdulások, és a közben itthon is elindult változások, a kezdetleges elamerikanizálódások miatt inkább emlékkorrigáló, semmint felfedező jellegűek voltak. Nem emlékszem pontosan, mikor jutottam ki először Amerikába, de az bizonyos, hogy a rendszerváltozás első éveiben lehetett. Amikor még nem látszott itthon, ami bekövetkezik majd, és még élénken él az emlékekben, idegekben, de tulajdonképpen az aktuális jelenben is, a múlt. Amerika egy másik bolygó volt számomra. Ami legelőbb feltűnt benne, az a tágasság, a végtelenség érzete, ami elfogja az embert, ha ott van. Többször jártam a Szovjetunióban, amelyik szintén hatalmas birodalom volt, de soha nem fogott el ahhoz hasonló érzés, mint amikor Amerikában beszívtam az első nagy szabad levegőket. Mindent máshogy csináltak, ahogy akkoriban csináltuk mi, úgy, ahogyan csináljuk ma már mi is, jól-rosszul leutánozva őket. Imádtam, hogy minden – akkor úgy láttam, ma már tudom, hogy rosszul – az emberért van, aki ott él vagy ott vesztegel, a benzin olyan olcsó volt, hogy fillérékért autózhattam föl Mócsi Feri egyik furgonjával Chicagóból Montreálba, ahol az egyetemen előadást tarthattam, onnan Torontóba, Kemenes Géfin úszómedencés rancsára, lemehettem Floridába, felugorhattam Syracuse-ból (ott lakott ez idő tájt Pelczer István barátom, aki beszállásolta a velem érkező családomat is) a Niagarához – szóval, faltam a kilométereket, és ha több időm lett volna, akkor szabadabban is megpróbáltam volna mozogni, akár Kerouac hősei. Hatalmas bevásárló-centrumokban bolyongtam naphosszat, ma persze már be sem lépek az itthoni megastore-okba, mert hányok tőlük és a plázacicáktól, ott más volt lenni akkor, akkor lenni ott, aki oda bement, az vásárolni ment be, és talált mindent egy helyen szögtől a muffinig, nem magamutogatni, nem a magányát mutogatni márkás rucikban. A napló-könyv megírására Tóth László költő-szerkesztő vett rá, aki akkor még az Új Forrásnál dolgozott, és tíz részletben le is hozta a följegyzéseimet, mielőtt az Új Forrás kiadta volna könyvformában. Hogy alávágtam volna benne a kinti magyaroknak? Azt hiszem, nem tettem ilyet. Sőt, biztos vagyok benne, hogy nem. Objektív képet akartam megrajzolni róluk, a gondjaikról és az örömeikről, a nagyszerűségükről és a kicsinyességeikről, a magyarságtudatuk élénkségéről és annak helyenkénti eltör-

zulásáról. Egyszerűen csak szakítottam azzal a hagyománnyal, amelyek a nyugati utakon szerzett benyomásaikat rögzítő naplórókat jellemezte ez idő tájt. Kint elfogadták az emigránsok támogatását, vendégszeretetét, pénzét és jóltartását (sőt, el is várták tőlük), együtt énekeltek és könnyeztek meg velük a Kossuth-nótát, zengték a Himnuszt, együtt szidták az itthoni rendszert, gyilkosozták le Kádárt, hogy azután hazatérve, bele-vissza a nagy szocializmusba, mindezt elfelejtsék, szeren-

csétlen, gyökértelen, életképtelen, hazátlan lényeknek ábrázolták naplójukban a nyugati magyarságot, elhatárolták magukat tőlük, mi több, a szemükbe röhögtek. Én azt írtam meg, amit láttam, tapasztaltam, átéltem, olyannak ábrázoltam az embereket, amilyeneknek megismertem őket, sem jobbakkak, sem rosszabbakkak. Azaz, fölmutattam, hogy nem voltak ők sem rosszabbak, sem jobbak, mint mi, csak mások. A kétszívűség (Kabdebó Tamás szótalálmánya) állapotában leledzettek. Volt egy hazájuk, amelyet elhagytak, emlék és nosztalgia és visszavágyódás maradt meg belőle számukra, és volt egy másik, befogadó hazájuk, amelyik eltartotta, megbecsülte, és jól tartotta őket. Ezt a kétszívűséget, ennek a kétszívűségnek az ellentmondásait próbáltam minél finomabb kontúrokkal felvázolni a munkapadjaimon – ahogyan hívtam a naplóm.

Huzella Péter és a dalszöveg-kaland. Szeretem, ismerem is helyel-közzel ezeket a csendes, szép, helymeghatározó dalokat, láttam élőben, az esztergomi várban, hallottam cd-ről is, mégis az az érzésem, hogy miközben te bármilyen műfajban indítasz ostromot, már az első lövésekkel átütöd a várfalat, ez esetben a vár áll, nem kőhalom. Mi volt az eredendő terv a közös munkával?

Huzella Péter, a remek zenész és énekes azzal keresett meg immár több, mint két évtizeddel ezelőtt, hogy a Kaláka frontembersége után szólókarrierbe akar kezdeni, és arra gondolt, hogy velem dolgozna, az én szövegeimre írná rá a zenéit. Előbb szabadkoztam, hiszen nem érttem a dalszöveg-íráshoz, de Huzella nem is igazán dalszövegeket akart tőlem, hanem költői szövegeket, amelyeket el lehet énekelni – tehát, valahol félúton lenni a Kaláka versmegzenésítő gyakorlata és a Cseh Tamás – Bereményi páros nagyon is hétköznapi történetmesélése között. Az volt a tervünk, hogy életképeket villantunk fel a mindennapjainkból, amelyek nem igazán jelentős mozzanatok, de azzá tehetők egy életre, életpillanatra rávetítve. Megjelentettünk egy kazettát, majd két dvd-t, a közönség nagyon szerette a Huzella-koncerteket a Kolibri Pincében, majd az Óbudai Művelődési Központban. Egyszer még a Petőfi Csarnokban is tartott egy nagy koncertet, vendégzenészekkel, jelentős közönségsikerrel, a dalainkból. Azonban, az idő mintha kiforogni látszana a magányos gitáros figurája alól, a pódium-művészetnek mindenféle más formája bukkan fel a slam poetrytől a rúdcúsúszkálós-sikoltozós versdeklamációkig, s mintha fogyatkozni látszanék, főleg a fiatalabb generációkban, az igény arra a fajta színpadi jelenlétre, amit Huzella képvisel az egy szál gitárjával és a dalainkkal. Nem politizálunk, nem káromkodunk, nem faszozunk-pinázunk a szövegekben, a történések nem véresek, nem akarunk cool dalokat a közönség elé hányni, egyszerűen csak arról énekel az előadó, ami számára fontos, ami számadra fontos lehet, ami sokunk számára lehet fontos. Nem falakat ledönteni akartunk, ellenkezőleg, építeni valami olyat, ami még eddig nem volt, legalábbis a zene világában. Nem rólam szólt-szól a vállalkozás, hanem egy remek zenészről, aki évtizedekig a Kaláka frontembere volt, és volt ahhoz bátorsága, hogy feladja a biztos, „nyugdíjas zümmögést” a fesztiválokon, önállósodjék, és vágjon neki egyedül a világnak. Most egy kiváló basszusgitárossal-harmonikással-bőgőssel, Huszár Mihállyal állt össze, és nagyon jól szólnak ebben az új hangszerelésben a régi dalok is. Nagy baj, hogy nincs menedzsere, tehát nincs menedzselve a zenészi mozgása. Ennek ellenére én nagyon bízom benne, hogy ebben az új, zavaros világformációban is megtalálja a helyét Huzella, és megtalálják helyüket a dalok. A tapasztalat az, csak el kell jutniuk a közönségig, aki egyszer végighallgat egy Huzella-koncertet, meghallgatja a legutolsó dvd-énket, melynek A konszolidáció nemzedéke a címe, vissza fog térni ehhez a zenéhez valahányszor lehetősége nyílik rá. Balladák ezek, jószerével balladák, amiket mi csinálunk, ilyen-mivel nem nagyon foglalkoznak más zenészek, zenekarok. És igyekszem a szövegek megírásakor nem elfelejteni, hogy költő vagyok, még akkor sem, ha nem feltétlenül lírai ömlengéseket akarunk fölvenni a színpadra.

Egyezzünk ki abban, a kérdés elején, hogy a vers nem recenzio, a mese nem kritika, az esszé nem regény. Az ember mindegyikbe másképpen ül. Gondold csak el, a költő véletlenül leül a regényhez, versre készül, de a versnek sosincs vége, csak nyomja, nyomja. A harmincadik reggelen milyen képet vág a költő? Komolyra véve. A regény paraméterei annyira különböznek mindentől, és munka közben olyan sok a csapda, hogy az erre szakosodott irodalmár is nehezen küzd meg vele. Hogyan jön be a műfajok közé a legmunkásabb, legnehezebb? Azt mondod egy délutánon, mindent kipróbáltam, miért ne írhatnék regényt?

Hogy hogyan kerültem a regény közelébe, azt már annyiszor elmeséltem különféle interjúkban, hogy lassan szégyeltem miatta magamat, de elmondom neked is, talán csak azért, mert kétszer ugyanis soha nem tudom elmondani ugyanazt a történetet ugyanúgy. Már Pesten vesztegeltem, amikor megkeresett Darvasi Laci és Csuha Pista, akkor a Harmadkort szerkesztették Szegeden az egyetemen, hogy interjút csináljanak velem. Beszéltünk erről-arról, amint épp szánkra jött. Utolsó kérdésük az volt, hogy min dolgozom. Ez a kérdés valahány nyilatkozatnál zavarba hozott. Mert ha azt mondom, verset írok, csak rám legyintenek. Verset bármikor és bármire lehet írni, villamoson vagy a Margitsziget fái alatt, papírra, cigarettapapírra, vécepapírra... Ez nem munka, tartja a közhiedelem még az irodalomban is, azon nem dolgozni kell, azt csak meg kell írni. Regényt írok, vágtam ki magamat, mert az mégiscsak olyan munkaszerű, gondoltam, amelyik sokáig eltart, azon dolgozni lehet, azt nem csak megírni kell. Mi lesz a címe, érdeklődött a két fiatal író-kritikus, én pedig gondolkodás nélkül rávágtam, hogy Papírváros. Ezzel el is intéződött a dolog, és el is felejtkeztem az egésztől. De nem felejtkezett el a szakma, mert akkor még volt ilyen is. Valahány elkövetkező interjú visszatérő kérdése lett a Papírváros, én pedig körülbelül egy évtizedig hazudtam, hogy írom, szerkesztem, rajta vagyok, átformálok... Persze, egy sort le nem írtam belőle. Azután eljött az idő, amikor nem lehetett tovább húzni-halasztani a dolgot, hozzákezdtem a regényhez, és írtam egy fejezetet. Nem csak arról nem volt fogalmam, hogy mi lesz a vége, de arról sem, hogy mi az eleje. Az első Papírváros-fejezetet a Jelenkor közölte, Csuha Pista akkor már szerkesztő volt ott – hogy az idő múlását kellően érzékeltessem –, dohogott ugyan a szöveg fölött, de helyet adott neki. Megnyugodtam, sokáig nem is foglalkoztam a folytatással. Majd elkövetkezett egy Puerto Rico-i két hetes veszteglés Ferdinandy Gyurka rancsán, ahol ittam a Cuba Livréket, barangoltunk Gyurkával és Flojóval, a kisfiukkal az utcákon. Szieszta idején az író elvonult szép kubai feleségével a hálószobájukba, a kis Gyuri, akit én hívtam Flojónak természetes lazasága miatt, a szobájában játszadozott a játékaival, én pedig magányosan heverésztem egy üveg rum társaságában, a szobámban. Unalmamban megírtam hát a Papírváros második részét. A Kortárs folyóirat az év prózai közlésének minősítette, és Kortárs-díjra ítélte. Ez meghozta a kedvemet a munkához, attól kezdve folyamatosan írtam a Papírvárost, végül is kész lettem vele. Pontosabban, kifogyott a municióm, befejeztem a könyvet. De nem a művet. Amikor ugyanis újraolvastam a regényt, két dolgot nem tudtam megfejtetni benne, noha én írtam. Ki a hősöm, és mit takar maga a Papírváros, mit címként, mit metaforaként, mit jelenséggént. Sebj, gondoltam, akkor folytatni kell, be is jelentettem a könyv megjelenése idején, hogy ötkötetes ciklust írok, gondolván, hogy ötkötetnyi anyagból csak kiderül majd számomra is, hogy ki a hősöm, és mit jelent a Papírváros. A következő könyvhétre már meghirdették a második részét, persze, nem írtam az eltelő egy év alatt egyetlen sort sem, így újabb tíz évet kellett várni a megjelenésre, csakúgy, mint a harmadik részre, amely újabb tíz évig készült – pontosabban nem készült. De tavaly ősszel, mindenféle fesztiválok, vásárok és felhajtások közötti szünetben felcsempészte magát a könyvesboltok polcaira. Aki keresi, az meg is találja.

Ez a lassan épülő-készülő furcsa című regény, a Papírváros. A kezdetektől kiemelt figyelemmel olvasom költők prózáját, abból csak tanul az ember, Ágh István önéletrajzi kö-

tetei különösen érvényes, bármikor leveszem a polcra, ahogy Oravecz Imre prózáját. Mindháromnál felismerhető nyomaiban a költő hangja, de leginkább te hozod magaddal. A ó-Papírvárossal, az elsővel, szokni kell, nehezen küzdök meg, nehezen találok szöveget hozzá, hónapig eltart. Folyik belőled a szó. Mintha minden beszorult, berekedt mondat a regényben akarna jönni, helyet találni a nagyvilágban. A legkézenfekvőbb kérdés az volna, most hogy hosszú kihagyás után a harmadik kötet is megjelent, és olvasom valamelyik portál kommentjében, hogy állítólag tizenkét kötetes enciklopédiát tervezel belőle írni, hogy önéletrajzi-e, és hogy... De nem ezt kérdezem, hanem rafináltan a kö-

vetkezőt: milyen technikákat alkalmazol az elkészült szövegekkel, hogy se az olvasó, sem a kritika ne használhassa a leegyszerűsítő „önéletrajzi” minősítést? Azzal a tréfásnak szánt megjegyzéssel, hogy talán bele kellene húznod, mert ha marad a tempó (három kötet, tizenhat év, ezzel a tempóval 2050-ben jelenik meg a tizenkettedik kötet, kilencvenhat éves leszel), és az igazság, hogy szeretnék majd írni egy nagy összefoglaló elemzést az óriásregényről 2050-ben az Új Könyvpiacba.

Lassúdad regény, és ez a lassúdadság igaz a könyvek készülésére is. Nincs kapkodás, van idő, a tizenhat évhez nyugodtan hozzátehetsz még egy tízest, mert az első megírásának a bejelentését és az elkészülését is összekötötte vagy egy évtized, mindegy is. Úgy

döntöttem, hogy száz évig fogok élni, és bőven lesz időm matuzsálemként befejezni a regényciklust. De ez nyilván csak szomorkás poénkodás lustaság és idő fölött. Fontosabb, amire te is felfigyeltél: sokan önéletrajzi regénynek tekintik ezt a munkámat, még a kitűnő, a munkásságomat a legapróbb részletekig ismerő Keresztury Tibor is önéletrajzi regényről beszél egy helyen, amikor fölemlíti a Papírvárost. Most ne is onnan induljunk el, hogy minden leírt szöveg, még a napló is fikcionálódik azáltal, hogy szerkesztődik, a szerző kihagy és hozzátesz, eufemizál vagy arányokat mozdít el. Abból induljunk ki, hogy én, Zalán Tibor, a könyv írója kijelentem, hogy nem önéletrajzi könyvnek írom, és főleg nem annak szánom a regényciklust. Kemény lenne, ha az lenne. Főszereplője egy csontalkoholista figura, akivel a hajléktalanoknál is mélyebb létállapotban találkozunk, és egyetlen törekvése maradt már csak a világban, hogy meghaljon, pontosabban, meghalassa magát. Hogyan is tegye ezt? Lassan, szívósan – agyon szándékszik inni magát. Nos, vagyok én egy csontalkoholista, aki halálba szándékszik inni magát, élek én úgy, ahogy egy hajléktalan, vagyok annyira gondozatlan, bűdös, lepukkant, létperemi, féregnyúlvány stb. mint ő vagy az? A ciklus harmadik kötetében a három főszereplő közül kettő meghal. Hát haltam én meg eddig bármikor is, akár csak egyszer is? Nos, ezek elég durva módszerek (a durván itt kemény pontosságot értek) ahhoz, hogy elhatároljam magam a hősmőtől, a hőseimtől. Azt természetesen nem tagadhatom, hogy nagyon sok életmotívumomat, kalandomat beleszőttem a regény szövetébe, odakölcsönöztem a regénynek őket, de természetesen ezek olyanok onnantól fogva, mint a vendégszövegek – elveszítik eredeti elsődleges jelentésüket, és építőköveivé, részeivé válnak

egy másfajta összességnek. Hogy ezt miért tettem? Én nem vagyok született prózaíró, aki teli van megírandó történettel, kibontandó sztorival, nekem nagyon meg kell becsülnöm azt a keveset, amit úgy hívunk, hogy tapasztalat vagy emlékezet, és erősen melléje kell tennem a fantáziámat, hogy egy regénynyi cselekményt összehozzak. A Papírváros hatalmas, oldalakon keresztül burjánzó mondatokból áll, a cselekmény-cselekvés tehát inkább a nyelvbe tolódik át, a nyelv működésében talál magára. Roppant élveztem a hatalmas mondatok szerkesztését, alakítását és alakulását, zeneszerzés volt ez a javából, írás közben nagyon hálás voltam a sorsnak, hogy kora gyermekkoromban zenét tanultam.

A táblázaton, amit ehhez a beszélgetéshez készítettem, a prózát követő hasáb a kérdőjeles filmé (utolsó a dráma, amit külön futamban veszünk). Erős a hiányérzetem. A film: kép, történet, dialógus. Hogyan nem találtak rád a filmesek? A magyar kultúrtörténet nyolcadik csodája. Hiszen Pesten mozogsz, ahol a film virágozik, hogy a dialógussal, a történettel, a kép- és helyzetteremtéssel remek a viszonyod, a legvadabb ellenséged se állíthatja az ellenkezőjét, hogyan maradhatott ki a forgatókönyv, a filmgyári dramaturg ebből a szerteágazó életműből?

Igen, a film valahogy kimaradt. Egyetlen novellámat filmesítette meg a televízó, amelyik egy tanárról szól, aki egy peepshow-ban találkozik egy végzős tanítványával, a diáklány bent táncol-meztelenkedik az üveg mögötti ótvaros rongyok között, a tanár, aki csakis emberrablással tudja magának megmagyarázni, hogyan kerülhetett az üveg mögé a tanítványa (s mivel a lány tánc közben egyfolytában beszél hozzá, és a szájáról azt véli leolvasni, „vigyél ki, vigyél ki”), elhatározza, hogy megmenti, kiszabadítja, de végül rá kell jönnie, hogy a lány nem a megmentésért könyörög, hanem ajánlatot tesz neki: ha kiviszél, ötezer forintért manuálisan kielégítelek. Ez egy rövidfilmecskére elég történet, az is volt, le is ment, Vallai Péter zseniálisan eljátszotta benne a tanárt. De több film nem volt (eddig) az életemben. Talán, mert soha nem jártam filmes körökbe, illetve nem ismerkedtem a tévés berkeken belül a nagymogulokkal. Kiss Róberttel, a remek rövidfilmes rendezővel dolgoztunk együtt többször, de a rövidfilm Magyarországon a vizuális kultúra mostohagyerekéként van számon tartva mind a kritika, mind pedig a közönség részéről. Azért volt néhány orbitális átverésem felkért szövegíróként filmterepen – ezekről nem szívesen beszélek, mert szégyellem a balekságaimat (nem csak Huzellának nincs, nekem sincs menedzserem). Zárjuk is le: valahogy úgy alakult, hogy soha nem kerültünk egymással közelebbi viszonyba, én és a film, a film és én. Több drámámból, szövegemből készítettek ugyan forgatókönyvet fiatal rendezők, de egyik verzió sem jutott el a gyártásig, a megvalósulásig. Nagyon úgy látszik, ez már így is marad.

A minden vége előtt, listázás közben, a dráma előtt, mert arra úgysem vonatkozik ez a kérdés: egy mondat a kritikáról. Mi a helyzet ma a szakmában a kritikával, mit gondolsz az alkotó és a kritika viszonyáról, akár hajdani keményszavú kritikusként, akár célpontjaként?

Arról nem szívesen beszélek, ami nincs. Ma nincs kritika. Vannak persze írások, amelyek kritikának minősíthetőek, kevés számban, vannak kritikus éleket megvil-

lantó szövegek, de kritika, mint olyan, mint a minőség fölmutatásának a tudományos gyakorlata, a teljesítmények analizálásának a tudományos gyakorlata, a jó elválasztásának tudományos gyakorlata a rossztól, a kiválasztás és elhagyás tudományos gyakorlata, a művek irodalmon belüli elrendezésének tudományos gyakorlata, a helyiértékek pontos és argumentált megállapításának a tudományos gyakorlata, szóval, az olyan, mint kritika, megszűnt létezni. Az iránytűk régen összetörték, a kritika már nem akarja sem az olvasót, sem az alkotót eligazítani az egészben, ha beszélhetünk még egészről, a rendszerben, ha beszélhetünk még rendszerről. Hogy miért nincs ma kritika, annak nagyon sok oka van. Egyik legpitánerebb, de nagyon is létező ok, hogy ma már egyáltalán nem éri meg az embernek, aki irodalommal foglalkozik, kritikát írni. Legtöbb esetben még recenziós példányt sem kap, azt is magának kell beszereznie a saját pénzén, és jó, ha a kritikáért kapott összeg fedezi a megvásárolt könyv árát. Egy másik fontos ok, hogy az irodalom szétesése, polarizálódása legkevesebb kétféle kritika jelenlétét feltételezi és engedélyezi. A saját táborom alkotóját dicsérnem kell és a mennybe kell menesztenem, a másik oldalon araszolatókat viszont kötelezően le kell vágni, meg kell semmisíteni. Ja, és a harmadik kritikai gesztus az elhallgatás, ami azoknak jár ki leginkább, akik egyik tábor sem gazdagítják vagy erősítik bizalmukkal, hűségükkel és jelenlétükkel. Ma az igazán komoly elméleti szakemberek „nem ereszkednek” le a kritikához, ami végtelen nagy faszág és felelőtlenség a részükről, jobb kifejezést nem tudok, de nem is találok, meg nem is akarok, így a kritika a nagyon kevés jó szándékú, az irodalmat még közös vállalkozásnak tekintő szakember magányos munkálkodásának a ritkán látogatott színhelyévé, és a nagyon sok botcsinálta, műveletlen, agresszív, még a nyelvvel sem bíró félvalakik, egész-senkik gyakorlóterepévé változott. Ha van is kritika, nem olvassa senki – a kritika íróján, esetleg érintettjén kívül –, mert nincs tétje a megjelenésének, sem az nem változtat semmin, ha lehúzza a könyvet az illető, sem az, ha az egekig magasztalja föl. Persze, lehet, hogy rosszul látom ezt (is). Nagyon jó kritikusi vannak ma is az irodalomnak, csak mintha meggritkult volna körülöttük az a közeg, amelyben működnének a szövegek, és meggritkultak a szövegeik, amelyek telíteni tudnák az elhitványodott anyagot. Ki olvas éjszaka verset? – teszi fel egyik verseskönyve címlapján a kérdést Kalász Marci, ha jól idézem... Ki olvas ma kritikát, teszem fel Kalász nyomán a kérdést. Én magam sem ismerem ma már a rólam megírt kritikák nagy részét, legfeljebb azokra figyelek fel, amelyeket a szerkesztőségek által elküldött lapokban fedezek fel, vagy amelyekre külön felhívják a figyelmemet. Sem az nem bosszant fel, ha rosszat írnak rólam, sem az, ha figyelemre méltónak minősítik egy-egy teljesítményemet. Egyedül a szakszerűtlenség, a hozzá nem értés, az agresszivitás, a pökhendi hangnem, illetve a tájékozatlanság bosszant fel egy kritikával való találkozásomkor. Nem is olyan régen valaki felhívta a figyelmemet, hogy a legnagyobb országos napilapban megjelent rólam valami minősíthetetlenül ocsmány írás. Elolvastam. Valóban minősíthetetlenül ocsmány írás volt (már ha írás), a tartalmi részét nem is vehettem komolyan, mert olyanja nem volt neki. A szöveg fröcsögött az utalattól és a gyűlölettől és a rosszindulattól, ami nem is a megbírált munkám, sokkal inkább felém áradt. Számomra ismeretlen figura írta, soha nem hallottam/olvastam előtte a nevét, azóta se nagyon, bár valaki azt állítja, hogy költő(nek tartja magát) az illető, és az egyik irodalmi vezérfórum vezérének a védence. Van ilyen, mindig is voltak

ilyen védett bérencemberek. Kis bulldogok, akik belemarnak valakinek a lábába, akinek már neve van a szakmában, és nem engedik el, vontatják magukat, bevontatni vélik így magukat az irodalomba. Tényleg nem értettem, mitől az indulat a szövegben, mitől a gyilkos nekifeszülés annak, amit, meggyőződésem szerint, végig sem olvasott tisztességesen a kritikaíró, arról már nem is beszélve, hogy nyilván gőze sem volt arról a mintegy húsz egyéb könyvről, amit eddig kiadtam, ami csak azért lehet érdekes, mert egy magára valamit is adó kritikus ismerni szokta azt az életművet, amelynek valamelyik darabjáról írni akar. Mintha csak arra utazott volna a fickó, hogy én nem tartozom a védett nagyvadak közé, nem védenek kánonok és írószövetségek, nem tartozom sehova, tehát bármit csinálhat velem, nem lesz, aki megvéd – én pedig nyilván nem fogom védeni magamat. Ebben igaza is lehetett. Bármennyire is minősíthetetlennek és gyalázatosnak tartottam az írást, fölmentem „bírálom”, vagy inkább önjelölt hóhérom facebook-oldalára, megnézzem, ki is ő. És ott egy érdekes posztot találtam, saját maga tette föl. MEGSEMISÍTŐ KRITIKA ZALÁN TIBOR ÚJ KÖNYVÉRŐL – virított gőgösen a szándékról árulkodó cím, alatta pedig, gondolom, olvasható volt a „megsemmisítő kritika” is – ám mindössze egyetlen ember lájkolta a korszakalkotó művet, pedig nem aznap rakhatta föl bátorszívű kritikuskunk. Most, hogy meg akarom keresni neked az úr facebook oldalán a közlést, hogy együtt mosolyogjuk meg, nem találom. Pedig többször is végigzongorázom azt az időszakot, amikor fent lehetne. Van ott Sziveri, meg Parti Nagy, meg Mészöly, meg Borbély Szilárd, meg KAF, még Lászlóffy Aladár is megemlítve vagy megverselve, de ez az ominózus megsemmisítés valahogy és valamiért lekerült onnan. Vajon miért, gondolkodom, bár nem ér annyit az egész, hogy elgondolkozzam rajta. Talán rájött az ember, hogy gyalázatosat írt, szakszerűtlent, bántót és mélyen embertelent, és elszégyellte magát? Ezt alig hiszem. Talán valaki, aki még komolyan veszi az irodalmat és értékükön becsüli azokat, akik az irodalomban munkálkodnak, valaki, aki nem a kánonistáknak akar mindenáron aláynálni, aki nem szereti az értelmetlen és útszéli, fölösleges köpködéseket, figyelmeztette, hogy elgurult a gyógyszer. Minden lehet. Olyan is elképzelhető lehetne talán, hogy valaki azt mondja a másiknak, bocs, tévedtem, rossz passzban voltam, rosszakat hallottam rólad a gazdáimtól, azt mondták, téged ki kell nyírni végre.. és nem volt igazam, hogy ki akartalak nyírni. Lehet, lehetne. Csak nem ebben az irodalomban, amelyik ilyen minőségű és szellemiségű, kritikákat firkáló versfaragó emberkéekkel van kitömve. Na, ilyenek járnak bennem, amikor a kritika jelenlegi helyzetéről, a hozzám való viszonyáról, és a hozzá való viszonyomról gondolkodom. Nem esnek jól az effajta bántások, és néha kifejezetten bánt, hogy hagyom hüvelyében elrozdállni a kardomat. Nem, vége a harcolásnak. Egy vigaszom azért még így is maradt: a kutyaugatás nem hallatszik a holdig.